

ARCHEOLOGISCH OVERZICHT DER GEMEENTE EINDHOVEN

Nu bijna het gehele Eindhovense grondgebied met inbegrip van de vroeger geannexeerde gemeenten is volgebouwd, wordt het tijd om een overzicht te geven van de vondsten op archeologisch gebied. Reeds nu is het moeilijk om vroegere vindplaatsen op een moderne stadsplattegrond over te brengen. Sinds Bursch een archeologisch overzicht der gemeente Eindhoven gaf

(Bursch 1950), blijkt het aantal vindplaatsen aanzienlijk te zijn toegenomen. Bursch geeft zeven vindplaatsen; nu staan er op het overzichtskaartje bijna dertig genoteerd, voorzover deze binnen de gemeentegrens liggen. Sinds het overzicht van Bursch is ook gebleken, dat prehistorische bewoners reeds veel vroeger het grondgebied van Eindhoven hebben bezocht, dan toen op grond van de vondst van enkele stenen bijlen te Woensel (datering 2000 jaar vóór Chr.) werd verondersteld. Door de C14-methode (meting van radioactiviteit van organisch materiaal) zijn de laatste jaren talrijke vondsten nauwkeurig gedateerd. Veel nieuwe archeologica en nederzettingen werden sinds die tijd ontdekt. Door vergelijking met wetenschappelijk uitgevoerde opgravingen elders, kunnen een aantal losse vondsten uit Eindhoven nu bij een nauwkeurig omschreven en gedateerde cultuur worden ingedeeld. Het beeld van de prehistorische bewoning van Eindhoven is dan ook sterk verhelderd en vervolledigd.

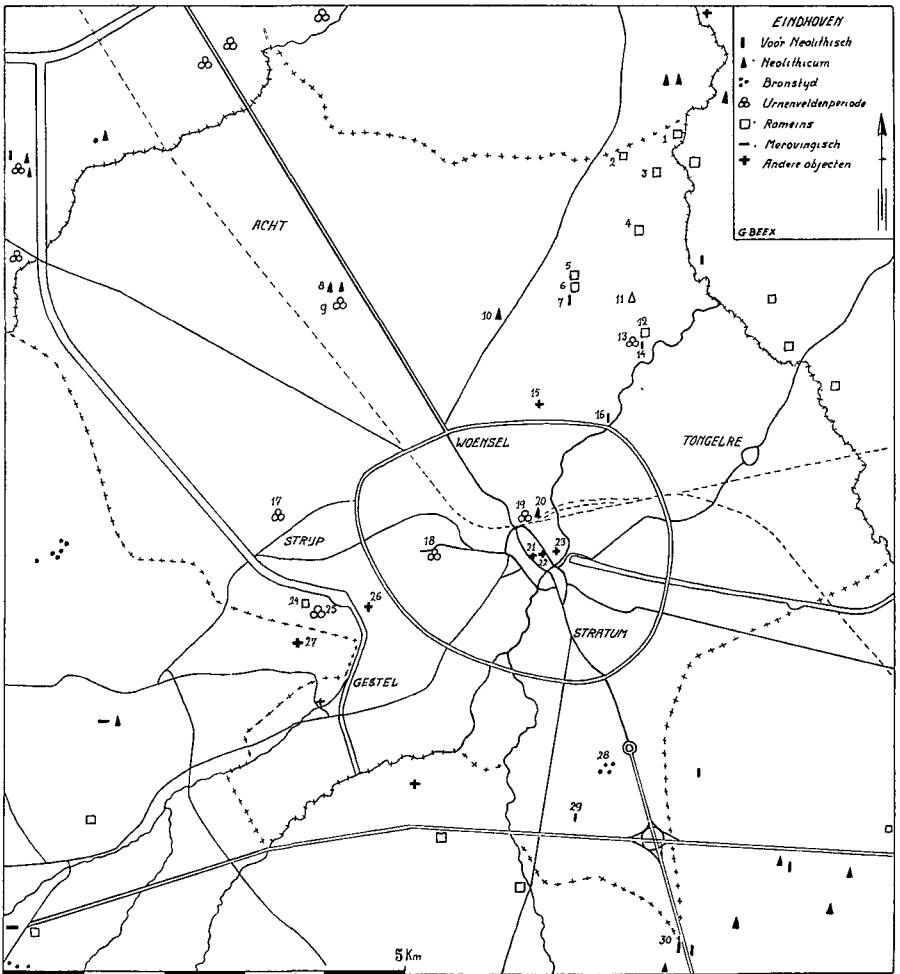
In plaats van de oudste bewoning op 2000 vóór Chr. te stellen weten we nu, door vondsten van de zogenaamde Tjongerkultuur, dat binnen de grenzen van het tegenwoordige Eindhoven reeds mensen rondzwierven, die tussen 10.000 en 11.000 vóór Chr. langs de oevers van Dommel en Tongelreep jacht maakten op wild en in deze riviertjes visten. In die periode was er een iets warmere tussenfase van de laatste ijstijd.

Deze ijstijd kende hierna nog een korte felle opleving waardoor rendierjagers deze streken kwamen opzoeken. In het uiterst zuidelijke puntje van de gemeente, waar tegenwoordig de grenzen van Eindhoven, Geldrop en Aalst-Waalre samenkomen, werden sporen van hun verblijf aangetroffen. Op Geldrops gebied werden bij opgravingen tentplattegronden, zeer veel vuurstenen werktuigjes en ook de bekende „Venus van Mierlo” gevonden. C14-dateringen gaven een ouderdom van 8760 vóór Chr.

In het warmer wordende klimaat na de laatste ijstijd verschijnen opnieuw jagers en vissers. Het Mesolithicum of de Midden Steentijd is dan aanbroken. Ongeveer 200 vindplaatsen uit deze periode zijn nu in Noord-Brabant bekend. Het merendeel hiervan ligt rond en gedeeltelijk ook binnen de tegenwoordige grenzen der gemeente Eindhoven.

Met het Neolithicum of Jonge Steentijd doen landbouw en veeteelt hun intrede in deze streken. Kenmerkend voor deze periode zijn: het gebruik van aardewerk, gepolijste vuurstenen bijlen, vuurstenen pijlpunten met fraaie symmetrische afwerking en oppervlakte-retouche, beter afgewerkte messen, dolken en lanspunten van vuursteen.

Behalve de stenen bijlen die Bursch vermeldde, zijn ook uit deze periode nieuwe vondsten de bewoning van deze streek komen bevestigen. Uit de Bronstijd zijn geen nieuwe vondsten bekend geworden. Echter wel uit de omgeving. De talrijke grafheuvels, bronzen bijlen en nederzettingssporen uit de omgeving tonen aan, dat het grondgebied van het tegenwoordige

Eindhoven dan niet als een verlaten of lege wildernis moet worden gezien. In de Late Bronstijd en de IJzertijd is er een vrij dichte bewoning geweest, zoals het groot aantal urnenvelden en nederzettingssporen in en vlak buiten de gemeentegrens aantoonst.

Uit de romeinse tijd was tot voor kort weinig in Eindhoven ontdekt: enige munten en een aantal scherven van romeins aardewerk gevonden te Striip. Dit laatste wijst op bewoning in deze periode; munten kunnen ook door mensen van elders verloren zijn. Vooral de laatste jaren zijn talrijke nederzettingen uit deze periode aan het licht gekomen bij het bouwrijp maken van uitgestrekte terreinen in het noord-oostelijk gedeelte van het stadsdeel Woensel. Vooral het naarstig speuren van G. Fonteyn in deze omgeving had onverwachte resultaten. Bijna elke hoge akker langs de Dommel bleek sporen van bewoning uit de romeinse periode te hebben achtergelaten.

Enkele scherfjes met Merovingische randstempelversiering en vrij veel Pingsdorffer aardewerk tonen aan, dat het gebied ook in de Vroege Middeleeuwen geen verlaten streek is geweest. Wat de Late Middeleeuwen betreft tonen historische gegevens duidelijk aan dat Eindhoven dan reeds is uitgegroeid tot een centrum dat ook voor de omgeving van betekenis is geworden.

Archeologisch overzicht (De cijfers verwijzen naar de kaart).

Jong Palaeolithicum. Enige vuursteenartefacten en vrij veel afslag der zogenaamde Tjongerkultuur werd door G. Fonteyn in mei 1966 gevonden langs de westelijke Dommeloever tegenover Karpendonk (16). Materiaal van dezelfde cultuur wordt vermeld door A. Wouters (Wouters 1954, p. 137) onder Stratum, langs een der vennen zuidelijk van Eindhoven. Waarschijnlijk ligt deze vindplaats buiten de gemeentegrenzen van Eindhoven tenzij hier een vindplaats achter Eikenburg wordt bedoeld (29). Aan weerszijden van de Leenderweg bij het punt waar de gemeentegrenzen van Eindhoven, Geldrop en Aalst-Waalre samenkomen werden talrijke sporen van rendierjagers der Ahrensburgcultuur ontdekt en gedeeltelijk onderzocht (30). De bekende „Venus van Mierlo” is een gravure, die op een zogenaamde retouchoir is aangebracht. Deze werd gevonden door J. Groels en J. Rijnders en berust thans in het museum van het Biologisch Archeologisch Instituut te Groningen (Bohmers en Wouters, 1962).

Mesolithicum. In de omgeving van Eckart, tussen Amazonelaan en de Dommel (14) en langs de Kennedylaan (7) vond G. Fonteyn een aantal mesolithische artefacten en afslag. Een kilometer ten zuiden hiervan, dicht bij de plaats waar ook artefacten der Tjongerkultuur werden gevonden (16), ontdekte G. Fonteyn ook materiaal, dat kennelijk tot het Mesolithicum gerekend moet worden (A.N. 1966, p. 54 en p. 87). De, in Brabants Heem VII, 1955, p. 148 vermelde, Mesolithische nederzetting onder Stratum is dezelfde als de pas later als zodanig herkende nederzetting der Ahrensburgcultuur langs de Leenderweg onder Geldrop (30).

Neolithicum. Uit deze periode zijn een aantal stenen bijlen bekend. Te Woensel op het terrein van de Psychiatrische Inrichting (8) werden enige stenen bijlen gevonden (Verslag omtrent 's Rijksverzamelingen van Geschiedenis en Kunst, 1939). Tijdens de bouw van het tegenwoordige station (20), werd in de bouwput een stenen bijl gevonden (Br. H. VII, 1955, p. 148). In 1913 werd te Woensel een stenen bijl gevonden. De juiste vindplaats is niet meer te achterhalen (Br. H. XVI, 1964, p. 90. afb. p. 89). In juli 1960 werd langs de weg Eindhoven-Son, ongeveer ter hoogte van de

tegenwoordige Michelangelolaan (10) een stenen bijl gevonden (Br.H.XIII, 1961, p. 115-116). Bij Eckart (11) vond G. Fonteyn in 1966 een fragment van een vuurstenen bijl (A.N. 1966, p. 87).

Vroege en Midden Bronstijd. Uit deze periode zijn uit Eindhoven geen vondsten bekend, tenzij de door Kuysten genoemde grafheuvels langs de Floralaan (28) tot deze periode hebben behoord (Bursch, 1950, p. 10). De naam Honsbergen te Woensel is uitsluitend een toponymische aanwijzing, dat ook hier misschien grafheuvels hebben gelegen.

Urnenvelden Periode (Late Bronstijd en IJzertijd). Een bronzen lanspunt uit het begin van deze periode werd te Eindhoven gevonden. Waar precies is echter niet meer te achterhalen (Bursch, 1950, p. 9). Een nederzetting op de Rooyakker (25) te Striip zal gedeeltelijk in de IJzertijd en gedeeltelijk in de Romeinse Periode gedateerd moeten worden. Twee grote voorraadspotten (dolia), zoals er een in Oud Eindhoven (Bursch, 1950, t.o. p. 1) staat afgebeeld, zullen wel Vóór-Romeins zijn. Ook sporen van een woning werden hier ontdekt, waarvan echter niet vaststaat of deze in de laatste eeuwen vóór of de eerste eeuwen na Chr. werd gebouwd. Bij de Engelsbergen (18) werden bij een zandafgraving enige urnen gevonden (Kuysten 1938, p. 2). Kuysten vermeldt ook grafheuvels bij Stratum in de bossen bij Oud Tivoli. Deze grafheuvels waren in 1938 reeds grotendeels vernield door ingravingen en verstuiwing. Deze heuvels lagen langs de tegenwoordige Floralaan (28). Er zijn onvoldoende aanwijzingen om deze heuvels in de Bronstijd dan wel in de periode der urnenvelden te dateren. Urnen werden ook gevonden op het terrein van de Rijks Psychiatrische Inrichting (9) te Woensel (Verslag 's Rijksverzamelingen van Geschiedenis en Kunst 1930). Ook op de plaats van het tegenwoordige station (19) werden enige urnscherven gevonden (Br. H. VII, 1955, p. 148). Een ander urnenveld heeft gelegen op (17) Lievendaal (Bursch 1950, p. 9). Vrij veel urnscherven door G. Fonteyn gevonden langs de Amazonelaan (13) wijzen er op, dat deze nederzetting ook vóór de romeinse tijd heeft bestaan.

Romeinse Periode. Boven is reeds de nederzetting op de Rooyakker te Striip vermeld (24). Op deze plaats werden ook een aantal scherven uit de romeinse tijd gevonden, zodat men mag aannemen, dat de nederzetting ook gedurende deze periode nog heeft bestaan. Gedurende de laatste twee jaar heeft vooral G. Fonteyn talrijke nederzettingen ontdekt in het noord-oostelijk gedeelte van Woensel waar, tijdens het bouwrijp maken van percelen, veel romeins aardewerk aan het licht kwam. Eén dezer nederzettingen (1) lag op de hoge akker, die ingeklemd ligt tussen de Dommel en de Sonse Waterloop, welke laatste hier in de Dommel uitstroomt (A.N. 1966, p. 87).

Ruim 700 meter ten westen hiervan (2), op het kruispunt van de nieuw-aangelegde Mirabelweg en de Busweg, werden door G. Fonteyn eveneens talrijke scherven van romeins aardewerk gevonden. Deze nederzetting is thans onder bebouwing en bestrating verdwenen. Ruim 500 meter ten zuid-oosten hiervan ontdekte hij een rijke vindplaats (3) van romeinse aardewerkscherven langs de Vaartbroekseweg. Ook deze is door bebouwing verdwenen. Weer ruim 700 meter ten z.z.w. van de vorige vindplaats ontdekte G. Fonteyn een nederzetting (4) op het kruispunt van de pas aangelegde Schutterslaan en Kleine-Beerpad (A.N. 1966, p. 87). Een zeer uitgestrekte nederzetting, met waarschijnlijk enkele woningen en bijgebouwen heeft gelegen op de plaats waar thans de Kennedylaan ligt (5 en 6) en wel ongeveer op het punt, waar de geprojecteerde Churchillaan hierop uitkomt (A.N. 1966, p. 87). Tenslotte de eerste nederzetting die G. Fonteyn in deze omgeving ontdekte, namelijk langs de Amazonelaan (12). Naast romeins aardewerk kwam hier ook vrij veel inheems materiaal te voorschijn (A.N. 1966, p. 55). Behalve nederzettingen zijn te Eindhoven ook vondsten van romeinse munten bekend. De rijkste schatvondst had plaats in het begin van de vorige eeuw toen op een akker te Striip 44 romeinse munten werden ontdekt (M. Daniels, 1920, p. 34-37).

Na de annexatie van Striip bij de gemeente Eindhoven dreigt de kennis van de juiste plaats dezer vondst verloren te gaan. In een vrij recent overzicht van romeinse muntvondsten is deze vindplaats „verplaatst” naar Striip bij Leende (Boersma 1963, p. 49-50). Boersma vermeldt te Eindhoven nog vijf andere vindplaatsen (l.c.p. 40), waarvan er echter één juist buiten Eindhoven onder Aalst ligt, namelijk de vondst, die overgenomen is uit Brabants Heem, 1955, p. 91, waar als vindplaats staat aangegeven: de grens tussen Eindhoven en Aalst. In werkelijkheid ligt de vindplaats ruim 300 meter ten zuiden van de gemeentegrens langs de weg naar Aalst en even over de brug van de Tongelreep. Op deze plaats werd ook romeins aardewerk gevonden. Van de overige gevonden munten staat weinig meer vast, dan dat de vindplaats in Eindhoven is gelegen.

Vroege Middeleeuwen. Enkele Merovingische scherfjes werden gevonden langs de Kennedylaan (5) en langs de Amazonelaan (12) op het zelfde terrein waar G. Fonteyn vooral romeins aardewerk heeft gevonden. Hij vond op beide plaatsen ook vrij veel Pingsdorffer aardewerk, waaruit blijkt dat hier ook in de Vroege Middeleeuwen bewoning is geweest. Een Merovingische pot die in het Centraal Noordbrabants Museum te 's-Hertogenbosch onder Eindhoven staat genoteerd, blijkt bij verder nazoeken der vondstomstandigheden in de „omgeving” van Eindhoven te zijn gevonden.

Late Middeleeuwen. In talrijke bouwputten in het centrum van Eindhoven,

maar ook op enkele punten in Woensel, zoals de vondsten van G. Fonteyn uitwijzen, komt het Pingsdorfferaardewerk voor, wat er op wijst dat Eindhoven ook bewoond was vlak vóór historische gegevens dit komen bevestigen. Ook al zijn er historische gegevens bekend, toch kan archeologisch onderzoek soms nog interessante bijzonderheden opleveren. Zo was de ontdekking van een bestrating met boomstammen onder de Rechtestraat (21) belangrijk voor de kennis van Eindhoven als handelscentrum (Kakebeke 1953, p. 59-64). In feite is geheel de binnenstad van Eindhoven een archeologisch belangrijk gebied en misschien van meer belang dan funderingen van kastelen en kloosters, waarvan ook al historische gegevens bekend zijn. Toch zijn het meestal deze kastelen en kloosters, die het meest de aandacht trekken. Waarschijnlijk is deze romantisch gerichte belangstelling het gevolg van de vroegere eenzijdige manier van geschiedenisonderwijs, waarbij het sociaal-economische element verwaarloosd werd. Uiteraard blijft het van groot belang om nog iets te weten te komen van de resten van het voormalige klooster Mariënhage en meer nog om het zoeken naar de resten van het kasteel ten Hage, dat aan dit klooster vooraf ging. Het oudste gedeelte hiervan is misschien een ronde vluchttoren (donjon) waarvan rond 1900 sporen aan het licht zijn gekomen (Kakebeke 1950, p. 56-57). Misschien kunnen onderzoekingen op de plaats waar de kastelen Ravensdonk en Blaarthem hebben gestaan nog enig resultaat opleveren. Ook op de plaats der oudste parochiekerken kunnen nog interessante sporen in de bodem verborgen zitten, zoals bleek bij het vrijleggen van het plein vóór de Catharinakerk.

Eindhoven, oktober 1967

G. BEEIX

A.N.- Archeologisch Nieuws. Opgenomen in: Nieuwsbulletin van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond.

Br.H.- Brabants Heem. Tweemaandelijks tijdschrift voor Brabantse Heem- en Oudheidkunde.

Boersma 1963- J.S.Boersma, De romeinse muntvondsten in de provincie Noord-Brabant. Jaarboek voor Munt- en Penningkunde, 50, (1963).

Bohmers en Wouters 1962- A.Bohmers en A.M.Wouters, Belangrijke vondsten van de Ahrensburgcultuur in de gemeente Geldrop. Brabants Heem, XIV, 1962, p.1-24.

Bursch 1950- F.C.Bursch, Voordat Eindhoven bestond . . . , Oud Eindhoven, p.1-10. Bijdragen tot de Studie van het Brabantse Heem, Dl.I, 1950.

Kakebeke 1950- A.D.Kakebeke, Problemen rond het ontstaan en de vroegste geschiedenis van Eindhoven. Oud Eindhoven, p.28-73. Bijdragen tot de Studie van het Brabantse Heem, Dl. I, 1950.

Kakebeke 1953- A.D.Kakebeke, Een middeleeuwse knuppelweg te Eindhoven, Brabants Heem, V, 1953, p.59-64.

Kuysten 1938- C.A.Kuysten, Beschouwingen over Eindhoven en naaste omgeving in verband met het onderwijs in geschiedenis en aardrijkskunde op scholen van gewoon lager en voortgezet onderwijs. Eindhoven, 1938.

Wouters 1954- A.Wouters, Voor-neolithische Culturen in Brabant, Brabants Heem, VI, 1954, p.122-148.